

425.
0-78

N. A. OSTROVSKIJ

GUDOK

OzOGIZ
NAFIS ADABIJAT DAVLAT
NAŞRIJATI
TAŞKENT — 1939

0777.

N. A. OSTROVSKIJ

УБДР
0-78

GUDOK

(„BORAN BALALARI“
ROMANIDAN PARÇA)

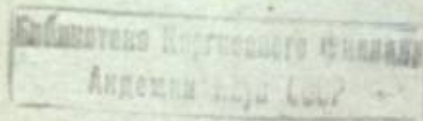
OzOGIZ
NAFIS ADABIYAT DAVLAT NAŞRIJATI
TAŞKENT — 1939

Жумасеитова Т.И.
Интерпретация казахской
эпической и традиционной
музыкальной культуры в
современном театре XXI века. - С. 113-
116. - Библиогр.: 2 изд.

П

К 2854

2412

Dzobek tilla pogonli podporuciklik amali va miñ marka aqca işlab qalişqa qattiq qarar berdi. İlaçı bolmasa—alısraq jerga qacişni çazm etdi. Bunişsiz ham allaqacan çajni ozgartirişi kerak edi. Lekin hazir, ojun başlanib, faqat qartalar berilajatgan bir pajtda, bu tirriq oz icidagi qorquv şajtanini jendi. Aldin «bankaga uruş kerak». Mana endi çinilik kunlariga koz tut; u kunlar kelganda, darga asiliş qancali asan bolsa, general bolib aliş ham şuncali asan. İş qilib, ojunningi baj bermaslik kerak! Katta ojun bir marta boladi... Şundaj qilib, u işga kirişdi.

Dzobek, janiga ikki nafar onbaşı va Puşilskaja xanimniñ islavatxanasida jaqindaqina pasban bolib jurgan zandarma serzanti Kobilskijni alib, işçilar posjolkasiga qarab çonadi.

Bir atli fajton Pşenicek turadigan ujnin aldiga kelib toxtadi.

Dzobek:

- Toxta!—dedi va irqib taş joliga tuşdi.
- Kobilskij, jur arqamdan! Hazir olaksa

...ni basamiz... Şapini uşlab alib,
şaşganica havliga kirib ketdi.

Dzobek, ozinin qaq peşanasi aldidan ar-
qaqa, jolakka qarav qacqan nanvajnin ba-
land qamatini korib, vahşij bir şadlik blan
baqirdi.

— Ənə, ənə! Toxta! Ataman bolmasa!

Leon Pşenicek huçrasiga atilib kirdiju
darrav eşikni quflav aldi.

— Ja hazratı Isa! Nma boldi? — deya
anasi qicqirdi.

Eşikni itarabaşladilar.

— Kobilskij, sindir, bolmasa ketib qa-
ladi!

Serzant, nariraq varib turib, butun aqir-
liqi blan eşikka kelib uruldi. Eşik acildi, u
ham eşik blan huçraga atilib kirdi va, pasan-
gisini joqativ qojib, polga jiqildi. Şu asnada
Pşenicek terazaga kelib, kallasi blan bir
urib, ramni acdi-da, baqqa taşlav qacdi.

Singan ajnanin şaraqlaşi, huçra iciga
adamlarnin basib kirişi va oqlinin qacişi ca-
li-kampirni şaşirib qojdi. Qorquvdan tillari
sozga kelmas edi.

Sindirilgan eşik va jiqiloqan çajidan turib
kelajatgan Kobilskij Dzobeknin terazaga je-
tib kelişi ucun xalaqit verdi; Dzobek dahşat
blan baqirdi:

— Tut uni!—Taqin qacib ketdi... Ex

tongak! Nega aqzinni acib qaldin? Tumşu-
qinnin tagida ediya, dajus!

Kobilskij şilinin ketgan tizzasini uqalar-
kan, xomrajib, quduqladi:

— Pane Dzobek, siznin ham tumşuqiniz
tagida ediku...

Dzobek ələmini caldan alabaşladi:

— Tur darrav, qarri mangal! Jiqiştiril!
Seni abarib bir qzitib qojuş kerak, innajke-
jin oqlinin qajerlarda berkinib juruşini aj-
tib berasan.

Cal cexca blan polakcani aralaştirib, zor-
qa-zorqa gapirdi:

— Pane harbij, meni nma ucun?

— Meni nma ucun, deb sorajsan-a, xum-
par! Keca senga nma degan edim? Ujga ke-
lişi blanaq xabar qilqin, demavdimmi?

— Bu qandaj gap, pane, dunjada oz oq-
li ustidan caquv jetkizgan barmi?..

— Xov, bolmasa, ozimiz orgativ qoja-
miz, buniñ ucun çavab berasan...Marş!

Kampir çan halpida farjad urdi:

— Qajaqqa abarasizlar uni?

— Aqzinni jum, alvasti! Hamman ham
bir qara gorsan... Çim dejman, joqsa şu jer-
nin ozidajaq işinni toqrilav qojaman...

Cal ikki nafar zandarma ortasida şapka-
siz, başini açizana egib barardi. Indamas
qoşnilar atrafda turib hajran boluşar, jgir-
ma jilcadan beribu ujda jaşav ham bir mar-

ta bolsin hekim blan çançal qilmaqan bu mo'min viçdanli qildirakcini nma ucun qamaqanlarıqqa tuşunalmas edilar.

Jarim saatdan kejin tort nafar zandarma, balalarni va Patlajnin xatinini qorqutib, ujugakirib keldi. Ularnin kelişi darrav hammağa ajan boldi. Bu havlida qand zavodinin işçilari turar, ular Patlajni tanir edilar. Birneca minutdan kejin uj aldiga bir toda işçilar toplandi.

Dzobek Patlajnin xatiniga quzqun kabi taşlandi:

— Turmadan kelgan bala senga nmalar dedi? Gapir!

Esxanasi ciqib ketgan xatin:

— Men hecnma bilmajman... — dedi picirlab; bu çussasi kickinagina, ozi arvaqqina bir xatin edi. Bir-biridan kicik balalari, anasinin arqasiqqa otib, burcakka qisilib aldilar.

Dzobek axlaqsizlarca sokdi:

— Ho senin... Şaşmaj tur, həli tilini ciqarib qojaman!

U havliqdi. Unin iskaviclik tujoşisi, harnma bolsa-bolsin, xtabnamalarni naşr etganlar tamaniga baradigan iznin şu jerdan tapilişi mumkunligini vasvasa etardi.

— Menga qara, hoj... Keca Pşenicek senin aldinqa kelgan... Hazir bizda qamalib oturipti. Hamma gapni ajtib berdi... Albat, ta, rasa baplab gavranlaganımızdan kejin

ajtdi... Şunin ucun bojun tavlaşdan hecbir fajda joq. Biz faqat u ajtgan sozlarnin toqrimi-joqliqini bilmaqcimiz, xalas. Agar ozini bilmasga salsan ja bolmasa tavlana bersan... bilib qoj, terinni sdirib alaman. Gapir!

Ajal, tislaniş, burcakka siqildi. Çuda qorqib ketgan edi.

— Men... hecnma bilmajman...

Dzobek xezlandi.

— Kobiliskij, sal bismillasiga!

Calişganlarniki snari peşanasi oturgan, bojni buqanikiga oxşagan car qirra Kobiliskij qamcisini kotardi.

Ana va balalar birdan dadlab jubardilar: ana aqriqdan, balalari qorquvdan.

— Çim, mançalaqi... Senga nma dedi, gapir! Gapir! Kobiliskij, sal jana!

Ajalnin vahşij farjadi havlida turganlarni pcaq blan kesgandaj boldi.

Xatin kşini nma qilişjapti ular?

— Haj jgitlar, nega serrajib turasizlar-ə? Ujga kirsanlar-ci!

— Kim biladi, muştipar xatinni zorlaşajtgandir, sizlar bu jerdə aqzinlarni acib turibsizlar...

— Erini turmada critiş blan ham koşullari tolmasdan, endi xatini şorlikni ham uruşjapti...

— Haj erkaklar, jurinlar!

Eşik aldida turgan onbaşi işçilarga qarab oşqurdi:

— Toxta! Qajaqqa barasan!

— Hə, nma qiljapsizlar ularni?

— Nma ucun dadlaşadi?

— Qojvar, ujga kiramiz!

— Nmaga guvahlar joq?

Bu qazabli haj-hujlarni eşitgan Dzobek jugurib eşik aldiga keldi.

— Xoş, bu nma gap? Tarqal hamman, darrav!

Heckim tarqalmadi. Aksinca, şahar cetida jaşavci adamlar bu şav-şuvni eşitib cahar atrafdən kelaverdi.

— Marusa xalani qamcin blan uruşjapti! Terazadan kordim... — deb qicqirdi devarga ciqib algan Vasilok.

Keksa bir işçi boquq ahañda Dzobekdan soradi:

— Nma sababdan xatin kşini urjapsizlar?

Alaman basib kelaverdi. Dzobek qorquv tãrtıdi, goja badanida savuq bir ilan ormalab kelmakda edi. U, bu qorquvni alaman sezgandaj bolsa, ozinin jancilaçagini bilardi. Şartta qinidan toppancasini aldi.

— Tarqal, joqsa ataman!

Aldingi qatardaqilar arqaqa taşlandi-ju, lekin uzaq tıslanmadi, cunki arqadaqilar qattiq itarib turmaqda edi. Faqat Dzobek aldida turgan sersaqal işçigina qmir etmadi.

— Sen bu narsanni peş qilma! Hammani ham atib jubaralmajsan... Jaxşilikca bu jerdən ketinlar...

Uzulgan oq hammanin baqirini teşdi.

Bajagi sersaqal işçi kokragini uşladi, galdiraklab, bir janga jiqildi. Unin atrafidagi alaman bir zumda sijraklaşdi. Zandarmlar Patlajnin xatinini sudrab ciqib, izvoşnin beliga ulaqtirdilar va, toppancalarını jalanqaclab, izvoşnin basqiciqa turib aldilar.

Dzobek blan Kobilskij izvoşnin iciga kirdi, izvoş oqdaj ucib ketdi.

Oluk atrafidagi adamlar haman artib bardı.

Polak zandarmlari clangar Gluşkoni oldurdi, degan avaza şahar atrafidagi tarkocalarnin hammasiga tarqaldi. Bu avaza jetmagan pucmaqlar, şaharnin en cetidagi bastirmalar ham qalmadi. Aksar adamlar bu avazaga oz kozlari blan korib işaniş ucun Patlajnin ujiga qarab kelabaşladilar. Qalqanlar esa oz ujlari aldida turib, bu vaqiani çoşqun-çoşqun muhakima qilardilar.

Bu xabarni keltirgan adamdan birneca avaz birdən sorardi:

— Nma ucun oldurişipti?

— Patlajnin xatiniga boluşgani ucun. Puşkalskajanın islavatxanasida muştputur bolib jurgan Kobilskij barku, ənə oşa toppanca blan atib qojdi.

— Kobilskij emas, bazarda pildiraqçiliq qilib jurgan atdi. Hazir oşa adam bularda vaxmistr.

— Bu qandaj qanun axir? Adamlarni bekardan-bekarga oldurişaveradimi?

— Qanun şundaj: at minganniki, ton kijganniki. Zamannın zajli blan, peşanamizga jani xoçajinlar keldil

— Toqri, şunaqa bolib qaldi: bir kun dardan qalsan—min marta şukur qil. Şu ham turmuş bolipti-ju!

Bu gap-sozlar u jer-bu jerdagina qat'ij xarakter aldi.

— Nma toqrisida gaplaşjapsizlar, jigitlar?

— He-e, qojaver, tilimiznin qciqini basjapmiz, xalas. Bu gazandalar xahlaganini qilişjapti. Biz esak faqat tilimizga zor beramiz-da, vajsav-vajsav uj-ujimizga kirib-ke-taveramiz, vassalam! Ular esa, kecase kelib, icak-cavaqinni antarişadi...

— Hə, buncali juragin bar ekan, bu jerda nma qilasan turib? Bar, panlarnin aldiga barib ozin gapir.

— Hi, nega irçajasan? Adamlarni atişsa-ju, sen taqin kulib oturasan-a!

— Men: haj jigitlar, nemeslarga jaraqlarni eltib bermanlar, degan edim. Mana endi nemeslar ketjapti, lekin panlarga bəs kelgundaj qolimizda hecnarsa joq. Ular bizni noqtalab alişajatir.

— Kaşki bu adamlar bir-biriga ahl bolsa; hammasi ozidan qorqadi.

— Hə balli! Contagidan toppancanın aqzini korsatdimi, tutib almasin deb, traqajlav qacişadi...

— Bu jerda bizdaqa frontoviklardan, qani bir sanav kor, uc jutzaca tapiladi... Hamma ham miltiqini tapşirib qojmaqandir, men bunga işanmajman!

Lekin şundaj pajtda suhbatga xatini qat'ij aralaşib qaladi.

— Gnat, ujga bar! Ujga bar, dejman senga!

Barankevic zavodida işlavci ikkinci smena işni tugataj deganda, navbatdagi smena zavodnin katta darvazasi aldiga kelib toplanan edi. İşcilarnin bir qismi, kontrol budkasidan otib, toqri zavod sexlariga kirib ketdi. Qaloqlari esa, clangarnin oldurilgan xabarini eşitib, darvaza aldidan çilmadilar.

— Nega qaqqajib turasizlar? Ickariga kirinlar, dejapman sizlarga!—deb oşqurdi qarri zavod qaravuli.

— Kiramiz... Həli gudok bolgani joq.

Andrij ocaqqa eñ axirgi komurni taşladı. Saat tili ucga jaqinlaşib kelardi. Otjaqarlar başqalardan on minut ilgari boşar edilar.

Andriynin aşnasi otjaqar Dmitrus unğa jaqin kelib:

— Eşitdinmi, lahlar Gluşkoni atışıpti? — dedi.

Qazanxanağa jani smena kirib kelarkan, Andrij qujidaqi bolak-bolak çumlalarni eşitdi:

— Vaj-vaj, darvaza aldida taza topalan boljapti-da!

— Qoruqcilar jugurişib ketdi, kordinmi? Terazanın narjaqidan oq tavuşi eşitildi. Otjaqarlar bir-biriga qaraşib aldilar.

— Nma boldijkin?

Hammalari birneca minut çim qulaq saldilar; ular jana uzulaçak oqlarni beixtjar kutib turdilar. Andrij şati blan qazan supasiga ciqdi. Juqarida biri aciq ucta tar teraza bar edi. Bu aciq terazadan zavod darvazasi dangal korunib turardi. U jerda allaqandaj tertibsizlik bolmaqda edi. Darvaza aldidagi sahn esa xalq blan tolib taşgan, bir kşi pañçara ustiga ciqib alib xalajiqqa bir narsalar dev baqirajatoğan edi. Zavodni qoruqlav turgan legionerlar darvaza tamanga capib kela başladilar.

Jan xanadagi maşina bolumidan qazanxanağa kicik mexanik pan Strumil juguriş kirdi.

— Nma sababdan smena ucun gudok bermajsizlar? — deya havliqib baqirdi.

12

— Ptaxa qajerda? Qani, gudokni berinlar.

Mexanik, unın soziga heckim qulaq bermaganligini korib, ip ucidagi xalqani pastga qarab tarttdi; bu ipniñ ikkinci uci gudok qapqaqiqa baqlanğan edi.

Kucli bokurik Andriyni esankiratib qojdi.

U, darvaza aldida endigina başlangan sursurga esi ketib, parişan halda turgan ediki, birdan gudok berilib qaldi.

Hamma eşiklardan zavod havlisiga adamlar japirilib kirabaşladi.

Işcılarnın jarmi ajallar edi.

Andrij apil-tapil pastga tuşdi.

Strumil xalqani qojib jubardi. Gudok toxtadi. Mana şundan kejingina mexanik Ptaxani kordi.

— Qajerda sanqib jurgan edin?

— Terazadan qarab turuvdim...

— Ha-a-a, terazadan qarab turib edinmi? Bunday bolsa rascotinni al. Seni iş ucun jallaganmiz... Qani, işni başlanlar! — deya Strumil otjaqarlarğa oşqurdi va maşina bolumiga ciqib ketdi.

Andrij birneca sekund harakatsiz turdi. Uni bir fikr asir etgan edi.

U bu fikr qarşisida ikkilanar, uni ozidan jraqlaştirardi. Lekin u Andriynin butun iradasini çavlav aldi. Juragi, xuddi tepadan taşlajatgandagidek, şuv etib ketdi, kejingi

lahzadajaq eşikka qarab jurdi: eşikni berkitib, kalitini contagiga salib aldı. Sonra qazanlar aldiga qajtib keldi va xalqani pastga qarab tartdi. Gudok takrarlandi.

— Haj Andrij, nma, çinni boldinmi? — deb otjaqarlar unga taşlandilar. — Hə, ham mamizni birdan boşatib jubarsin, dejsanmi?

Lekin Andrij ularga qulaq salmas, xalqani haman qoldan ciqarmas edi.

Dmitrus otundi:

— Qojsançi, Andruşa! Axir hammamizni hajdav jubaradi.

Andrij, boş qoliqa komur sindiradigan lomni alib, Dmitrusga baqirdi:

— Jgitlarga ajt, çonaşsin bu jerdan! Zapas eşikdan... Andrij bizni lom blan dopasladi, deb ajtişsin...

Lekin avazi eşitilmadi. Andrij xalqani qojib jubardi. Gudok bir zumda tindi. Lomni ikki qollab uşladi-da, komur tozanida qapqarajib ketgan juzidagi kozlarini caqnatib, ortaqlariqa baqirabaşladi:

— Zapas eşikdan ciqib ketlarin! Balalar, dostlarca iltimas qilaman, ciqib ketlarin darrav! Xalqni qozqatmaq ucun men gudok berib turaman... Məjli, bitta ozimni ursoralar... Çonaş tezraq, jgitlar, bolmasa lom blan şalajim qilaman! Tez bolin! — U lom oxtaldi. Otjaqarlar gurullaşib zapas eşikka taşlandilar.

Andrij eşikni temir ilgaklarini tuşurdi, eşik saplariga lomni otkazib qojib, taqin xalqaqa asildi. Bəlalər darakcisi bolmuş dahşatli gudok, havani larzaga keltirib, jana bokurdi, ara-sra bolunib turdi. U şahardagilarnin hammasini kocaga ciqardi. U Barankevicnin sijrak saclarini tikka qildi. U Vronanin ranini ocurdi va Dzobekni dir-dir titratdi. Turmadagilar bu gudokni diqqat blan tinlav turdilar. Nemes eşelonidan soldatlar ciqib, cahar-atrafqa çalanlav qaradilar. Gudok esa haman bokuradi...

Qoruqcilar kelib qazanxana eşigini itarabaşladilar. Lekin temir dambali azamat eşik qondaq zarbasidan səl-pəlgina qmirlav qojadi.

— Şatini apkelinlar! Terazaga, marş! At it emganga qarab! — deya qoruqcilar onbaşisi qicqirdi.

Andrij, oq terazani teşib, qulaqinin tagidan huştak calib otgandagina tahlika barligini bildi. Ixtijarsiz xalqani qojib jubardi. Gudok toxtadi. Ukelaçak oqdan qacib, komur cuquriqa tuşib aldı.

Bir legioner, qolidaqi kalta miltiqini aldinga cozib, terazadan suqulabaşladi. Ptaxa, qapqanqa tuşgan sicqan snari, komur cuqurida tpircilav qaldi. U, isjaninin jaqinlaşib kelajatgan xatimasini his etarkan, birdan batirlanib ketdi.

Teraza tar bolganidan, legioner oliv-
trilib bir kifti blan kirib kelmakda. uni ar-
qasidan itarib turmaqda edilar. Şu asnada
Andrij bir bolak komurni qoliqa aldi-da,
oluşni bojniga algan halda, cuqurdan irqib
ciqdi. Zarb blan komurni terazaga qarab
atdi, komur varib legionernin juziga tegdi.
U dadladi. Bir zumda juzi qipqzil qan boldi.
Qolidan miltiq ciqib ketdi, ozi esa pastdan
tutib turgan qoruqcilarnin qoliqa şilq etib
jiqildi. Miltiq şaraqlab qazanxananin se-
ment poliga tuşdi. Taqin bir oq vizilladi.
Andrij sevinganidan şaşilib qaldi. U taşko-
mur blan terazani bombardiman qilqan edi.

Terazanın narjaqidan vahşij sokuşlar
eşitildi. Şatidagi adamlar şaşib-pişib jerga
tuşdilar.

Andrij şiddatlandi. Kamarini jecdi-da,
toqasidan xalqaqa otkazib, bir ucini basim
regulatoriga baqlab qojdi. Gudok taqin
bokurdi. Endi gudok bolunmaj, pajvasta
ciqib turdi, cunki kamarni taran qilib baq-
lab qojqan edi.

Endi Andrijnin har ikki qoli ham boşadi.
U, birdan qolqa tuşib qalişdan qorqib, sra
tinmasdan terazaga komur atib turdi.

U qazanxanada taqin ikkita teraza varli-
gini kuraş otida unutib qojqan edi. Andrij,
faqat bu japiq terazalarnin şişalari va devar-
nin şuvaqlari kocib tuşgandagina, bu uc te-

razanın uddasidan ciqalmajaçaojiqa qajqi
blan iqrar boldi. Uzulib turgan oqlar uni
taqin komur cuquriqa quvdilar. Terazalar-
nin biridan miltiq milasi korundi.

Andrij qahr blan u tamanga komur atdi.
Lekin başqa terazadan uzulgan oq uni ceki-
lişga maçbur etdi.

— Mana endi tamam boldim!—dedi va
jiqlab jubarişga səl-səl qaldi. Batirligi uni
tark etmaqda edi.

U birdan qattiq carcaganligini his etdi va,
qarşiliq korsatişdan vaz keciş, cuqurnin bir
burcagiga oturib aldi. Bir narsa bqiniqa
batgandaj boldi. U ixtijarsiz qolini jubardi
va ucragan narsani uşladi. Bu — otjaqarlar
komurni ivitiş ucun işlatib turadigan janqin
jencasinin uci edi.

Mijasi carcaganligidan kozi aldidan bir
narsa lip etib otgandaj boldi.

Andrij, garcand dunjani qoparuci gudok
astida sozini heckim eşitmasa ham:

— Hə-ə, dajus panlar, meni qolqa tuşur-
dim, dev ojla japsanlarmi həli! Koramiz, qan-
daj qilib tuşurarkinsanlar! — dev baqirdi.

Andrij şlangga suv otkazadigan carxni
devanalarca ajlantirabaşladi. Brandspojtdan¹
qulaqni bitkizarli daraçada şavullab buq
ciqdi. Bunun ketidan qajnaq suv caçradi.

¹ Brandspojtdan — Janqiocilarnin ot ocuradigan
ucidagi asuua.

2854

2412

545

boquları. Brandspojtı tıtrak qollarıqalıb, barmaqlarını kujdurgan hamda cacran turgan qajnaq suvda qijnaloqan halda, suvni qazanxanaqa qarab toqırıladi.

Oldurib qojısları mumkunligini ham oqlab oturmasdan, suvni terazaga qarab cacabaşladı. Teraza arqasındaqı dadni eşitib, sujunganıdan, xuddi javvaji adam snarı, ojunğa tuşib ketdi. Endi qazanlar arqasıqa otıbalıb, brandspojtı uzajtıra va başını cıqarmasdan haman terazaga qarab suv cacabaşladı.

Juragi qafasidan cıqıb ketaj-ketaj deardı. Qazanxana butun buqqa tolğan edi. Polıda esa qajnaq suv aqar, u ozini qazanlar arqasında saqlar. Nafası boqular, qolı qajnaq suvda kujar. Lekin naçat jollarını berkligini anlar, bu esa qarşılıq korsatışda davam etkizar edi.

Gudok butun şaharga jajılmaqda edi.

Mogelnitskij ştabga at qojib keldi-da, Vronadan şartta soradı:

— Bu jerda nma gaplar bolajadır?

Kapitan cast berdi.

— Aftıdan, çiddij tærtıbsızlıklar bolajadır şekilik, pane polkovnik. Vaxmıstrım qarşılıq korsatğan bir işcini atıb qojıqan ekan. Şunın ucun zavoddagılar, işdan baş tartıb, şuning qılışajatırlar. Zavodga Zarembanı ju-

bardım... — deb Vrona raport berdi va ozini zahirda xatırçam' tutdı.

Edvard, çanı cıqıb, labını tışladı.

— Gudokni kim berajadır? Nma ucun həliga qadar indamaj qojib berasız? Ja zavodni basib alişdimi?

Vrona qolını biraz tuşurdı. Qaqqajib tura verişdan bezar bolğan edi. U ixtijarij turuşğa izn kutardı, cunki katta va kicik ofitserlar arasıda nazakat juzasidan şundaj qılınar edi.

— Joq, zavodda bizniñ qoruqcılarımız bar. Otjaqarlardan bittasi qazanxanaqa berkinib alğan ekan, cıqarib taşlaşnıñ jolını hec tapalmajatırlar.

Mogelnitskij, boqulıb, şapınıñ dastasiga urdı.

— Otjaqarlardan bittasi, dedinizmi? Haj kapitan, bu nma, masxarabazlıkmi? Bir adam butun başlı şaharga qulqula saladı-ju, siz bamajlixatir qarab turasız?!

Terazanın narjaqıda qudratlı, harmas gudok bokurmakda, bu hal Mogelnitskijniñ tepa sacını tik qilmaqda edi.

Vrona unıñ aldıda, xuddi bir but kabı, irçajğan halıca qatıb turardı. Edvard oz şaşqınlıqını hazirgina pajqadı.

— Ixtijar! Axir hazir unıñ vaqtı emaslıgını oziniz bilasızku, — dedi u çahl blan qol siltab.

Vrona çimgina qolini tuşurdi.

Terazanın narjaqida, xuddi quruq şax sindirilajatgandek, bir narsa qarsilladi, sonra taqin çimidi. Mogelnitskij şaşıb teraza aldiga keldi.

— Zaremba u, oziga jol acajatir, — deb izah berdi Vrona.

Mogelnitskij u tamanga ogurildi.

— Eşelondagi nemeslar ozlarini qandaj tutajatlirlar?

— Həli hazır cəkki emas. Şaharda ən kəməda bir vızvoddan bolib juruşipti, ozlarini tajar halda tutadilar. Eşelona hekimni jəqinlaştirmajatlirlar... Ozlari jetti juz kşica, tortta topi, bitta oqotmas avtomobili bar. Fitna-fasaddan asar joq, ofitserlar çajida... Magazinaldagi azıq-avqatların hammasini alib, tilxat berişajatlirlar. Men polislarga bujurib, ularga tegmanlar, magazinalarni esa berkitib qojınlar, dedim. Agar zorlik qilaturqan bolsalar, birən cara koruşğa toqri keladi.

— Həj-həj, zinhar ularga tegiş kerək emas, — dedi Mogelnitskij biraz çahlidan tuşib. — Menga qaran, bu narsa, sizinça. «oşalar»nın işimi?

Vrona polkovnik kimlar toqrisida gapi-rajatganligini pajqadi.

— Albatta. Bir xtəbnamanın ozi nmalər qilmajdi. Har halda, vaxmistr oşa qulvac-

cani oldurmasa, bu topalanlar bolmasmidikin deb ojlajman.

— Xoş, birən narsa bilaaldinlarmi?.. Kim naşr etgan ekan?

— Hazırca hecnarsa bilganimiz joq.

Mogelnitskij ikki burcak arasida qatnar, mijasida bir narsanı həl qilardi. Kejin, şapini jiqiştirib, stol janiga oturdi.

— Menga qaran, pane kapitan, — dedi u qat'ij qilib.

Vrona taqin qaqqajdi.

— Qulaqim sizda.

— Tuşunasizmi, pane Vrona, agar şaharda şundaj vaqiadan taqin bir-ikkitasiga jol qojsaq, sonra...

— Tuşunaman, — deb çavab berdi Vrona.

Mogelnitskij ornidan turdi. Şinelinin zarrin orumlar qadalqan baland jaqasini qoli blən tuzatdi, goja nafasi boquloqan edi. Sonra fikrini ajtib tugatdi:

— Endi marhamat qilib işğa kirişin. Bujuraman, dastavval — turmada jatgan iflaslarni bugun kecasıjaq atin. Ularni şahardan cetraq çajga alib ciqin. Ertaga şu toqrisida meniñ ismim blən şaharnıñ hamma jeriga varaqalar japiştiriniz.

— Xöp boladi.

— Sonra, kimda-kim saat jettidan kejin kocada korungudaj bolsa — atin! — Edvard

qoʻlqapini zor bilan kiyib aldi. — Mallarni malxanaga apkirib qamaş kerak. Pada degan narsa hamma vaqt padaligica qaladi. Şunin ucun ham dunjada navda var.

Teraza arqasida haman gudok bokurardi.

— Innajkejin, pane kapitan, sizdan şundaj çavablarni eşiťmajin... Ja'ni bitta adamnin uddasidan ciqalmaqaninizni ajtaman: qaran, u haliğaca bokurajatir.

— U jerda Zaremba var. Gudok toxtatilişi kerak, pane polkovnik.

Mogelnitskij unin sozlarini eşiťmasdanaq eşiťk taman ketdi.

— Men blan varasiz.

Qaravulda turgan zandarma onbaşisi ularga cast berdi va, ular pastga tuşib ketgac, Vronanin kabinetiga kirib, telefon aldiga oturdi.

Ştab aldiga atlilar vzvodi tizildi.

Vladislav Mogelnitskij safnin aldida varar, joqan arqasi blan egarga japişib, kumuş bandlar qadalqan şapkasini ara-sra tuzatib qojardi. Akasi ila Vronani koruşi blanaq atini şporladi va cijqirav qicqirdi

— Vzvod, smi-ir-no-o!

Edvard ajaqini uzangiga otkazib, «asan-gina» minmaqci boldi.

«Ja qarib qaldimmi-ja? Bu Pariz maşinalari juruşni ham esdan ciqarib jubardi. — deb xafagezaklik blan ojlandi va aqriqdan

juzini trişťirdi. — Unin ustiga bu bavasilni ajtajmi? Sra kavaleristga jaraşmajdigan narsa...»

Vrona jaqinlaşib keldi.

Edvard knaja blan:

— Koramiz, u jerda qandaj «çiddij tertiťsizliklar» varikin, — dedi-da, şporlarini atnin bqiniqa tegizdi.

Vladislav komandaga qarab cinqirdi, arqadan tertiťsiz ravişda basilgan tujaq tavuşlari eşiťilabaşladi.

Birinci alamanga ular darixananin aldi-da ucradilar.

Juragi ojnajbaşlaganini sezgan Edvard:

— Nma gap! — deya soradi zarde blan.

Toladan kelgan, lekin faqirana kijingan tuzukkina bir zjali xatin hammadan jaqinraq turgan edi.

— Bu jerga ucta jaradar alib keldilar... Bir xatin kşinin kozini ciqarişipti, — deya u xatin polakca çavab berdi va negadir gu-nahkarlardek kulumsab qojdi.

— Kim jaradar qilipti?

Xanim, oñajsizlanib, qandaj çavab berişni bilmadi.

— Qajdam, siznin atlilariniz keldiku, ofitser çavablari.

— Adamlarni bekardan-bekarga uruş-japti...

Vrona atini avazlar kelajatgan tamanga burdi.

— Kim u gapirgan?

Alaman qmirladi, arqada turganlar qacabaşladi.

Edvard tişlari arasidan:

— Bularga qaran, — deb Vronaga miñqilladi va atini aldinga qarab surdi.

Alaman, muşt suquloqan jumşaq xamir snari, unin aldiga surulib keldi.

— Haj, senlar! Uj-ujinga ket! Agar koca-kojda biranta olaksa ucrajdigan bolsa, kalimasini keltirib qojaversin!

Edvard arqasidan Vronaniñ bujruqini eşitdi:

— Pane podporucik, bujurin, ularni qamcilasın...

Edvard atniñ tizginini bir siltab capib ketdi.

«Zandarmalik çuda jaramagan iş ekan. Iflas iş ekan!» deya çirkandi. Frontdan otib kelajatgan vaqtida ham jaqasidan bir bit uşlab alib şundaj çirkanganidi, u birinci çirkaniş edi.

Vrona jetib keldi.

— Pane polkovnik, meniñ fikrimca, vsvoddan uzaqlaşmasdan juruşiniz durust bolar. Hazir pan Vladislav alamanni bir jaqliq qiladi, kejin birga çonajmiz.

— He, bu pada ucun hazirca bir qamcin ozi kfaja, — dedi nafratlanib Edvard.

— Şundaju, lekin bitta-jarimtasi taş blan ursa...

Arqadan kelib turgan haj-hujlar çimidi. Vsvod jaqinlaşib keldi. Koca-kojda zaq ucmasidi.

— Bu işlarni aldin politsija qilardi, mana endi, korib turibsizki, kocalarni bu gonlardan ozimiz tazalaşga maçbur bolajatirmiz.

Vrona javuzlik blan kulimsadi. «Həh, ştab kalamuşi, başqalarniñ qoli blan ot ocurişga organib qaloqansan-da! Məjli, həli ular qururinni sindirişib ham qojadi... Şaşmaj tur, bu ham az», deya kapitan qandajdir bir lazzat blan ojlendi.

Vrona butun uruşni okoplarda otkazgan. Ikki marta jaqiniqta tuşgan top oqidan zarba jegan. Ozi xanavajran bolgan pomeş-cik ailasidan ciqqan. U kapitan bolgunca olajazgan. Turmuşda va uruşda baxtijar bolmagan Vrona, son daraça baqritaş bolib qaldi. U avam soldat ammasini koralmajdi, u front arqasidaqi uzaq ştablarda turib, hajjatini Vronaga nasib bolmagan laziz narsalar blan ajši-işrat icida otkazucilarni ham koralmajdi. Unda na pul bar va na alaqaqi, uni iflas okoplardan ciqarib, arqaqa — mastana, quvnaq hajatga abarib taşlasin. Avstrlarga asir bolib tuşganda hatta terisiga siqmaj sujundi, cunki unin zalimligidan nafratlanuci oz soldatlaridan arqasiqqa oq jejiş

xavfi saqit bolur edi. U polak bolgani ucun Pisludskij uni Avstrijada, oz legioniga aldi. Vrona taqin professional qatilliq hunariga kiritdi; lekin bu safar frontnin u tamanida, mundirinin va belgilarinin rani ozgargan halda edi. Nemeslar Pilsudskij blan ciqisalmaj uni Magdeburg qal'asiqa qamab (albatta, bu ojuncaq qamaq hasamatli ravişda zinatlangan edi), legionini tarqatib jubarganlarida, Vrona, artiq Avstrija qoşunida uruşini istamasdan, Varşavaga qacib ketgan edi. Varşavada uni Polak harbij taşkilatinin¹ adam toplavcilari tapib, porucik Zaremba blan birlikda Volinaga. Mogelnitskijnin ixtijariga jubardilar.

— Jana adamlar toplanib turipti! — dedi Edvard baqirib. Vrona kallasini kotardi. Ikkita markazij koca qoşulqan carsuvdagi japiq nanvajxana aldida cindan ham alaman tiqilib jatgan edi. Vrona, arqasiqa ogurilib, qoli blan ima qildi. Vzvod, tezlab kelib, ularnin arqasiqa tizildi.

Alaman icidan hajqiriqlar eşitildi:

— Nma ucun nan satişmajdi?

— Bu qandaj gap? Ja acdan oluşimiz kerakmi?

Vzvodga çaj boşatiş ucun Edvard ozini ja biran janga alişi ja bolmasa alaman icidan jarib otuşi kerak edi. U atini şpori blan qat-

¹ Pilsudskijnin jasiretn harbij taşkilati.

tiq urdi. Uzqara at aldingi ajaqlarini asman ga kotardi. Qorqib ketgan xatin va balalarinin dadi, adamlarinin qazabli farjadi Edvardni toxtatalmadi. Xudbinlik — qajtışıqa jol qojmasidi. Acciqidan lablarini tişlab, alaman ga at salib jubardi.

Bir xatin kşi çan halpida baqirdi:

— Vaj, qajaqqa varasiz? Balalar... qarasanızci, balalarni bastirjapsiz axir!

Edvard, aşib barajatgan qazabi cangalida boqulib, uzangiga basib turdi.

— Qlicla-arni-i... — de ja cinqiradi Vladislov.

Kimdir Edvardnin atini çavlab aldi. Bu songi zarba edi. Edvard şapini qlafidan suqurib aldi. Jana birgina sekund tursajdi, hasasiznin kallasini ikkiga açratgan bolur edi. Lekin agahlantiruci keskin «Zuruck!»¹ hajqiriqi eşitildi va şu an atnin qaq tumşuqi aldida jiltillab ketgan nemes furazkasinin qzil qiroqaqi unin qolini qajtardi. Edvard çavni boşatib aldi.

Alaman icida jurgan bir neça nemes soldatini va aftidan, nan ucun kelgan burcakdagi aravani ham hazir kordi.

Arqadan Vladislav komandasini tugatdi.

— ... Jalanqacla!

Edvard zarda qilib baqirdi:

— Qaldirilsin!

¹ Zuruck — qajt.

Vrona ham nemeslarni sezdi. Endi ular jolni tosgan va xançar qadalqan aqir miltiqlarini tajjar uşlab çips turgan edilar.

Alamandan dejarli heckim qalmadi. Kocani boşatis qacib ketdilar. Faqat ba'zibir dadilraqdariqina bu kutulmagan toqunişnin nma blan tugalaçagini uzaqdan tamaşa qilib qaldi.

Gudok haman bokurmakda. U Edvardga başqa bir xavfni xatirlatdi. Qan sekin-sekin juzidan cekilabaşladi. Ular tumjaşil mundirli bu birneca adamni, albatta, avçaq qilib taşlardilar-u, lekin ularniñ arqasidaqi tortta top, oqotmas avtomobil va jetti juzta najzadan hajiqdilar. Qururni qurban berib, jol qojuşga toqri kelardi. Bu esa kop azavbaxş edi. Lekin molçal hamişa Mogelnitskijdan qalib kelardi.

Edvard, atini çavlagan adamdan quruq-qina qilib:

— Xoş, nma kerak sizga? — deb nemesca soradi. U, aqqa majil sacli, mavij xra kozli bir lejtenant bolib, pensnesiniñ şişasidan Edvardga tikilib turar edi.

— Qlicinizni qlafqa salişiniz kerak.

Edvard lejtenant gapirajatganda burni tagidagi bir tutamgina mojlaviniñ kulunc bir halda iroçijatqaniqa qarab qaldi.

— Agar bu narsa asabinizga tegajatgan bolsa, sizni xursand qilişim mumkun, —

dedi Edvard zahar sacib. Sonra şaşib-pişib şapini qlafiqqa saldi va salajatib barmaqini pca kesib aldi. Edvard, kesib algan çajini başqa bir barmaqi blan basib, aldin lejtenantga, sonra soldatlarga tagdar qilib qaradi.

Lejtenant toppancasini qiniqa salib, tugmasini qadadi. Sonra soldatlarga qarab, xuddi hurgandek, komanda berdi: miltiqlar soldatlarniñ jelkasiga ilindi.

— Oziniz kim bolasiz? — deb nemes saval berdi.

Edvard cast bergan halda:

— Polkovnik Mogelnitskij, — dedi.

— Polkovnik? Ruxsat etsinlar, qajsi qoşundansiz? Men bundaj formani kormagan ekanman, — lejtenantniñ juzi taqin beşbat-tar trişib ketdi.

Edvard, taqin acciqi kelajatganligini sezib, aciqcasiqqa:

— Polak qoşunidan, — dedi sekin.

— Polak qoşunidan? — deya lejtenant takrarlab soradi. Uniñ kalta mojlavcasi taqin burniga tegabaşladi. — Biz bundaj qoşunni bilmajmiz.

Edvard pinhana tahdid blan:

— Bilmajsizmi? Haj, kejinrak bilib qalarsiz, — dedi-da, tizginni qoliqa aldi. — Bular blan siz gaplaşin, pane Vrona... Agar

nan kerak bolsa — alişsin. Bu şvab¹ blan gaplaşığı taqatim qalmadı. Taqin bir-ikki aqiz soz otgudaj bolsa, kallasını ahmaqana pensnesi blan birga tujib taşlajman, — dedi polak tilida. Sonra, nemesnin bir janidan otib, aldinga qarab at qojdi.

Vladislav vzvodi blan ta'qib etdi.

Turmanin aldi suv qujqandaj edi. Darva za aldidagi katta pulemot atrafida bir toda legioner turardi.

— Ajtgan sozlarim esiñizdami, pane Vrona?

— Esda saqlaşqa maçburman, pane polkovnik. Vaxmistr bu jerda axirgi tekşirişni otkazajtir...

Gudok həli ham bokurajtir. Edvard atinin başini tartdi, gudokka uzaq qulaq saldi, oñ qası taqin ojnajbaşladi. U qoli blan qasının ojnaşini toxtatmaqci bolsa ham, lekin kar qilmadi.

— Kapitan, barib ajtin, turmadan ştabga telefon qaqsınlar, ştabdagilarnin hammasi zavodga jubarilsin... Aftidan, Zaremba ham udda qilalmağanqa oxşajdi. Bu işga ozimiz kirişmasak bolmajdi şekilik. Menku aqzini bir zumda berkitib qojamana, — dedi va atini bir urdi.

Vzvod unin arqasidan zorqa jetib bardı.

Adamlar at qojib kelajatgan suvarilarni

¹ Şvab — nemes degan sozning tahqirlisi.

korar-kormas havliga qarab qacardilar. Qacalmaj qalqanlar devarlarga qisinib berkinardilar. Faqat zavod jaqinidaqi bir toda adamgina haman artib bardı.

Jana bir mujulişdan otganlarida, alaman zavodnin barca jollarini tosiş turgan edi. Bu jerda birneca miñ kşi baridi.

Adamlarnin haj-hujlari gudok bokurigiqa qoşulib bardı. Bu toplanib turgan hadi-hsabsiz adamlarni korusi blanaq Edvard sarasima bolib qaldi. U adamlarni bu qadar toplanar, deb ojlamagan edi. Istar-istamas atini toxtatdi, Vrona blan Vladislav tez jetib keldi.

Alaman aldida harakatsiz turmasdan, biran cara korus kerak edi.

— Kapitan, bujurin, xalq tarqalsin. Tezraq!

Vrona alamanga qarab baqirqunca, Edvard bujruq berdi.

— Miltiqlar qolqa alinsin! Faqat komanda blan atilsin. Siz anavi tar kocada turin. Kimda-kim korunsa, darrav atin!

Legionerlar adamlarni, harjaqlama urib, tarkocadan siqib ciqardilar-da, ozlari jaj şaklida tizilib aldilar.

Vrona qicqirdi:

— Axirgi marta bujuraman!..

Alaman, xuddi pcaq blan ikki palla qilingandek, ikki janga bolundi-da, şu halica qa-

tib qaldi, zavodga otuş ucun ortadan jol acildi.

Edvard bir janga, Vladislav blan Vrona ikkinci janga otdilar.

— Hazirca asmanga qarav atilsin, — dedi Mogilnitskij sekingina. — Bu jruqni vzvodga jetkazın.

Legionerlar miltiqlarini molçalga aldilar. Alamanda talvasa başlandi.

Lekin legionerlar blan alaman ortasidagi masafa sekin-sekin artabardi.

Arqada turganlar, aldinda nma bolajatganini bilmasdan, surulib kelajatgan adamlarni ixtijarsiz itarib turdilar. Aldingilarnin ozlarini olumdan alib qaciş va jol aciş ucun adamlarni jiqitib, jarib otuşlari talvasani arttirib bardı. Edvard «Pada—pada-da», deb sujunardi.

— At! — dedi baqirib Edvard.

Oqlar havani jarib ketdi, goja kimdir kattakan bir matani jirtgandaj boldi. Alaman, jiqilqan adamlarni qaldirib, çan halpida cekilabaşladi. Jerda jatganlar tikka turganlarga oldurilgan va jaradar bolganlardaj korunardi.

— At! — dedi baqirib Edvard.

U bu komandani, vzvod taraqidaqı oqlarini atib bolgandagina toxtatdı.

Majdannın jarmi boşadı. İnsan lavasi haman nari surular, ştab blan çilardi...

Zavod darvazası acildi. Zarembanın vzvodi, qliclarini jalanqacılab, qacucilar arqasidan at qojib ketdi.

— Marş alqa! — dedi baqirib Edvard. — Ularni malxanaga quvib kirgizinlar!

Vladislavnın vzvodi alqa surib ketdi. Edvard blan Vrona darvazaga qarav jurdilar...

Ikkavi vzvod adamlar arqasidan jarim saatca izqib jurdi.

Kocada bir çan ham qalmadı. Ezilgan va jaradar bolganlar ormalab, surulib jurib oz hajatlarini ozlari qutqazdilar.

Mogelnitskij ketidan - zavodda Barankevic blan şahar başlıqı Sladkevic pajda boldi. Şu vaqtqa qadar korunişga batinalmaj turgan edilar.

Zavod havlisida sakkiz jutztaca işci barıdı.

Edvard podporucik Zajonckovskijga juzlanib:

— Nma ucun ularni ciqarib jubarmadınız bu jerdan? — dedi hajran bolib. Podporucik Zajonckovskijni Zaremba zapas ravişida qaldirib ketgan edi.

Həli ana suti aqzidan ketmagan podporucik, epsizlik blan cast berdi va ujala-ujala ozini aqladı:

— Pan porucik şundaj bujurgan edi. U, bular taşqaridaqılar blan qoşulib ketadı, deb qorqqan edi.

— U ham sjasatci bolipti-da! Zavodni darrav boşatiş kerak edi. Taşqaridaqı adamlar, ickaridagilarni darga asib bitirdi, deb ojlaşgan. Bundan ham battarraq iqva tapib bolmajdi! — dedi Mogelnitskij asabij bir halda advokat blan qand zavodi egasinin qollarini siqa turib.

Bu qandaj gap boldi? Axir buntku bu! Tezdan xatima beriş kerak!

Edvard unga tasalli berdi.

— Xavatir qilman, pane Barankevic, nmajki kerak bolsa qilinadi.

Barankevic asabijlanib gapirabaşladi:

— Axir zavodimda lavlagi tolib jatipti. Sasib ketadi-ja! Zavodniñ toxtab qalişıqı hecbir jol qojalmajman... Harbir kun men ucun birneca miñ som turadi.

Bu pordağ Edvardga jaqmas; bunıñ xasisligi haqidaqı latifalar aqizlardan tuşmas edi.

— Lavlagidan çiddijraq işlar *ham* var, pane Barankevic. Pavlodzida isjan kotarilgan. Xolmanka blan Sosnovkada muziklar qozqalqan...

Podporucik Zajonckovskij qorqib:

— Vaj, ata-anam nma boldi? — deya baqirdi.

— Xatirçam' bolın, podporucik. Atanız blan butun ailanızga şahar jolida ucradim. Hazir biznikida Hammasi saq-salamat.

— Kecirin, pane polkovnik...

— Məjli, tuşundim, gapinizga.

— Innajkejin, vokzaldagi nemeslar...

Magazinda koziga jaxşi korungan narsalarnin hammasini alişajatir, — dedi Sladkevic gapga aralaşib.

Mogelnitskij u tamanga ogurildi va aşkar bir mensimaslik blan:

— Men ojlanjmanki, pan Sladkevic varib, anavilar blan gaplaşış zaxmatini dariq tutmasalar kerak, — deb işcilarni korsatdi.

Vladislav oz vztvodiniñ bir qismi blan havliga kirdi. Ikkinzi qismi esa kocada pajlaqciliq qilib qaldi.

Vladislav Edvardga:

— Bujruq baçarildi, pane polkovnik, — deb raport berdi va kejingi ikki sozni maxsus bir qaniqış blan ajtdi.

Gudok bokurib turganligidan, Edvard unıñ sozlarini zorqa eşitdi. Kejin akasiniñ aldiga kelib, qulaqini tutdi:

— Vzvodni alib ujga çona. Bu jerda sen bolmasağ ham bolaveradi, uj jalqiz. Atrafga qaravul qojib, huşjar bolib tur. Ştab blan telefon alaçasini uzma. Xajr, xudaga tapşirdim!

Vladislav, cast berib, atini burabaşladi. Şu asnada Zaremba oz askarlari blan darvazadan kirib keldi.

Edvard:

— Pane Barankevic, bariñ endi, bala-
caqanizni tincitin. Tærtib kirgizildi. Kecqu-
run biznikiga kelin, gaplaşib koramiz...
Men esam hazir mana bu blan maşqul
bolaman,— dev qazanxana tamanidan bu-
ralib ciqajatqan buq fontaniga qaradi.

— Pane Zaremba, bujurin: işçilar zavod-
ni boşatib qojuşsin. Baribir bu totiga hec-
kim qulaq salmajdi. İş qilib, jgirma minut
icida bu jerda hec kim qalmasliqi kerak.
Biz barib bu xumparniñ aqzini berkitajlik.

Podporucik Zajonckovskij ketaturib
Edvardga raport berdi:

— Pane polkovnik, endi buq ciqarmaj
qojdi. Aftidan, nafasi boqulqanqa oxşaj-
di. Biz ham sujuniñ terazaga ciqqan edik,
bir soldatni atib jaradar qilib qojdi... Qa-
ran-a, dastlavki huçumimizda legionerlar-
dan birini taşkomur blan urgan edi, u qoli-
daqi miltiqini icariga tuşurib jubardi. Mil-
tiqda tortta oq baridi. Miltiq jerga tuşgan-
da bir oqi ciqib, miltiqda ucta oq qalqan
edi. U bandit hazir taqin bir oqni uzdi. De-
mak, qolida taqin ikkita oq bar. Qurib ket-
gur. şlangni, xahlagan vaqtida taqin işga
salişi mumkun. U qazanxanada, xuddi qal'a-
da oturgandek... Mexanik buqni taqin bir-
neca saatga jetadi, dejdi.

— Mexanikni caqirin bujaqqa.

Vasilok smenaga kelgan birinci turkum

işçilar blan birlikda zavodga kirib aldi. U
qoşnisi Serega amakinin oldurilganini bir
amallab hammadan aldin akasiga ajtişni is-
tar edi.

Vasilok, qaravullarqa korunmasdan,
hatta iş vaqtlarida ham birneca bar akasi-
nin aldiga kelib turar edi. Kop vaqt butun
smenani akasinin aldida otkazar, qolidan
kelganica qaraşışqa trişar edi. Otjaqarliq
san'atini tezdin bilib algan bu epcil balani
otjaqarlar jaxşi korib qalqan edilar.

Hatta bir kun pan Strumilnin koziga uc-
rab qalqanda, otjaqarlar, ortaga tuşib, qut-
qazib aldilar, mexanik ham qol siltav qoja-
qaldi.

Vagondan komur tuşurişda otjaqarlar-
qa jardam berardi. Qazanxananin barca
kiriş va ciqış jollarini bilardi, hademaj eşik
aqziqda turadigan kontrollarnin qoliqqa tuş-
masdanaq qazanxanaqa kirsa boladigan bir
onaj yol ham tapib aldi. U aldin komur hav-
lisiga kirardi-da, kejin ken ventilatsija tru-
basi icidan emaklav, jaqib taşlangan komur
şlaktari xandaqiqa tuşardi. Sonra temir to-
sun arqalikomur cuquriqqa otar, u jerdan
ikki-uc jumalaq taşkomurni aptaşlav, qa-
zanxananin komur cuquriqqa kirib alardi.
Vasilok bu sirni heckimga, hatta akasiga
ham bildirmas edi. U asmandan tuşgandaj
pajda boluşdan va caqqanliqi blan otjaqar-

larni hajran qilişdan lazzatlanar, kontrollar aldidan ham oşa caqqanliq blan otar edi.

Andrijniñ qazanxanaqa berkinib algani ni va uni öldurmaqci bolib turganlarini bilib, Vasilok çudajam qorqib ketdi. Bala faqir, juragi tongan halda, legionerlarniñ qazanxanaqa kiriş ucun unnav jatganlarini ta'qib etib turdi.

Ularniñ unnaşlari barbad bolganda, balaniñ sujunci iciga siqmas edi. U işçilar arasida davdirav jurar, çiq jaşga tolğan kozlari blan taniş otjaqarlardan jalbarib sorardi.

— Haj amaki, ular Andrijni nma qilişar kin-a?

Otjaqarlar, xomrajib, tek turardilar. Bir vaqt ulardan bittasi Vasilokni, qolidan tutib, bir cetga alib ciqdi-da:

— Olmaj turib, qacib qal tezraq! Bittan tuşganin ham jetar... Ja seniñ ham kallañdan açraqin barmi? — dedi.

Vasilok unin aldidan qajtdi. Kozlaridan jaş tokib, taqin legionerlarniñ unnaşlarini qaraqali ketdi.

Qazanxanada bolajatgan narsani zavod havlisida tutib qalinğan işçilar kozatib turdilar. Qarşisida quralli legionerlar kucsizlik qilib qalğan jalqiz kşinin çoşqun batirligi juraklarni fath etdi. Aqir işdan qijnalğan, dillari sjah bolğan bu adamlar, jakka kşi tamanidan korsatilajatgan qarşiliqdan

oz boşanlıklari ucun opkalanar ediar. Gudok esa Andrijni aqalli bir sekund ham unuttirmas edi. Ptaxaniñ taqdiri endi hammani qattiq taşvişga salabaşladi. Unga hamma, ajniqsa ajallar, aciqcasiqqa havas qilabaşladilar. Qazabli avazlar eşitilib turdi:

— Bu erkaklar qarav turgunca ujalışsaci? Bir becaraniñ çanini xatarga qojib, qa raşib turganini...

— Bularniñ kuci xatinlarga jetadi, xalas.

— Xatinlarniñ tişini qaqişiqa qahraman bular...

Xatinlarniñ qicqiriqlaridan, gudokdan va bolib turgan hadisadan ta'sirlangan işçilar havliadan ciqib ketişga unamadilar. Legionerlar najza iştatabaşladilar. Suvarilar ularni at blan hajdav, qamcin blan urdilar.

Qazablanğan işçilar bir legionerni atdan jiqitdilar. Uni zorqa qutqazib aldilar. Zaremba eskadroni havlidagi işçilarni kop qijinciliq blan hajdar edi.

Vasilok pənəçaj tapalmaj daqda edi. Bu pildirav jurgan balani legionerlar allaqacan sezib qalğan edilar.

Legionerlardan biri:

— Haj bala! Bu jerda nma bar senga?

Toxta, itdan tuqulğan! Qajaqqa qacjapsan? — deb baqirdi. Vasilok alaman iciga şonqidi va, tirsagi blan başini işga salib, alamanniñ qaq ortasiga barib aldi. Tutib alişlaridan

qorqib, komur ambariga kiriladigan jol bilan qacdi. Ənə şundagina ozinin maxfij joli esiga tuşdi...

Vasilok, komur cuquriqqa tuşib, qaranqida anca vaqt komurlar ustida emaklav juredi, cuqurnin teşigini tapalmaj izladi, taşkomurlarga tizza va başini urib aqritdi. Teşik jani tokulgan komur tagida komulib qalqan edi. Bala, komurni surib, aqir bolaklarni bir cetga taşibbaşladi. Komurlardan biri, surulib ketib, jalañ ajaqiqqa tuşdi, ajaqi qattiq aqridi. Lekin, pca jiqlab algac, taqin işga kirişdi. Kickinagina teşik acdi. Komurni çildiriş haman qijinlaşib bardı. Uni juqariqqa apciqib, başga qulab tuşmasligi ucun, nariraqqa taşlaş kerak edi. Komur tozani burni bilan koziga tolub baradi, cuckuradi, tuflab turadi. Lekin komur adaq bolmajdigandaj korunadi. Vasilok, başqa çajdan kavlab qaldim şekillik, deb ojlab qaldi. Juragi acişdi, dahşat basdi. Taqin jiqlab jubardi.

U, butun kucini toplaş turib, baqirdi:

— Andrij, Andruş-ka-a!..

Andrij, xuddi bir narsa caqqandaj, sapcib ketdi.

— Tufu, qurib ket!

Unin nazarida, arqasida Vasilok jiqlatqandaj bolub ketdi.

Ptaxa miltiq qolida, kozlari terazada, ozi esa komur cuqurida turar edi.

Brandspojt janida edi. Uni boqub qojuşqa səl qalqan buq sekin-sekin terazadan ciqib bardı. Qazanxana xra va dim edi.

Andrijga bu narsa ba'zan ahmaqana bir tuşdaj korunadi. Uc saat vaqt otib ketgan bolsa ham, uni hekim qutqazmadi, nmajkı qilqan bolsa, hammasi bekarga ketdi. Uni, baribir, tutub atadilar. Bu bilan hekimnin işi joq. Hamma uzaqda, jalqiz Ptaxagina tuzaqda, u — qurban boluşı kerak!

— Andruşa! — deya Vasilok çuda jaqin bir çajdan caqirdi.

Juqaridan sirqanib tuşgan bir komur Andrijnin jelkasiga tegib aqritdi. Ketidan şadan bir avaz keldi: «Men, Vaskaman!». Bu avaz Andrijni oq uzuşdan toxtatdi.

Haqiqij, trik Vasilok unin janiga tuşbaşladi. Atib taşlaşga səl qalqanliqini ojlab, Andrijnin tişlari kakradi.

Vasilok akasini qucaqlab, qulaqıqqa baqirdi:

— Andruşa, menman... Taşqarida panlar viçillab jatıptı... Atliq askarlar havliga siqmajdi. Eñ kattakanlari ham şu jerda. Tez qac bu jerdan! Mana bu jerda teşik bar... Men bruşa şu teşikdan otardim. Hazir, ustiga komur tokib, berkitişib qojıptı, otalmaj qijnaldim.

Andrijnin juragi duk-duk urabaşladi.

— Qajerdan kirdin bu jerga?

— Komur havlisidan.

— U jerda jol joqku...

— Men truba icidan otdim. Ici ken! Sen ham siqasan. Jur, Andruşa, jur! Ular havliga toluşib ketdi. Ostap amakim, seni oldurişadi, dedi!

Vasilok Andrijni teşikka qarab tartdi.

— Kir, men arqandan kiraman!

Vasilok juqariqa qarab tirmaşdi. Andrij, qazanxanani, ocib barajatgan ocaqni kozdan kecirib ciqqac, ukasiniñ arqasidan juqariqa tirmaşabaşladi. Andrij uni teşikniñ aqzida kutib turgan edi. Andrij miltiqniñ surgisini ihtijat blan surib qojib, ukasiga uzatib berdi. Sonra jelkalarini tila-tila teşikka suquldi va, surulib tuşuci komurlarga asilib, teşikdan zorqa ciqdi.

Vasilok uni şaşirardi. Andrij kattakan bir taşkomurni tartib teşikka tuşurdi. Bala esa, akasiga qaraşib, qollari va ajaqlari blan taşkomurni teşikka tiqabaşladi. Bir minutdan son teşik tamam berkildi.

Vasilok Andrijni oz joliga başladi. Ptaxa, agar ventilatsija trubasiga siqmasam nma bolarkin, deb vahma jejardi. U, Vasilok arqasidan trubaga başi va jelkasi blan suqulib, sekin-sekin ilgari silçijbaşlaganda, ustidan taq antarilgandaj bir jenillik blan nafas aldi.

Ular juqariqa ciqqanlarida, jamqir maj-

dalab jaqib turgan edi. Komur havlisi zavodniñ اساسij dairasidan taşqarida, baland qiştli devar blan açratilgan.

Bu jerga juk keltiriş ucun temir ol izlari otkazilgan edi.

Vasilok atrafni kozatib, tez qajtib keldi va jolda heckim joqliqini bildirdi.

— U jerda uc qatar boş vagonlar turipti. Vagonlarniñ tagidan otib ketsa boladi, heckim kormajdi. Arqa darvazaniñ aldida esa heckim joq. Qulflab qojuşipti. Avval vagonga ciqamiz, innajkejin, vagon arqali darvazadan aşiş, taşqariqa taşlajmiz!—dedi Vasilok akasiniñ qaş qulaşiqqa.

Komur tepasidan tuşdilar-da, egilib vagonlar arasidan capib ketdilar.

Vasilokniñ plani gozal ciqdi. Axirgi vagon darvazaga çuda jaqin edi. Ular, pançarali temir darvazadan aşiş otib, temir jol izi blan qacabaşladilar.

Vasilok aldinda barar va, qollarini quş qanati snari jajib, har iroşiqanda ikki metr jol alardi. Akam jetib keljaptimikin, deb tez-tez arqasiqa qarab qojardi. Andrij kuciniñ barica capar, jamqir esa juziga qarab urib turardi. Past, vazmin qara bulutlar asman juzini butun tosib algan edilar.

Andrij kalta miltiqini qolidan tuşurmadı. U qutulajatqaniqa işanmasdan: «Tutib alişsa, baribir, oldurişadi, bundaj bolgandan

kejin, laaqaq ikkitasiniñ fatihasini oqub qalaj», — deb ojlardi. Zavod çuda uzaqda qalib ketgandan va zavodga baradigan temir jol vokzal tamanga burulgandan kejingina Andrij toxtadi, maçalsizlik blan jerga jiqildi...
U hallaslab:

— Şaşma, Vasilok, juralmajman endi! — dedi va juragini cangalladi.

— Ketajlik, Andruşa, ketajlik, bolmasa kelisib qaladi! — Bala hadiksraab çalanlar va cdamsizlik blan tpircilardi. Ic-icigaca ivib ketgan bala faqir, savuqdan va qorquvdan dirillab, şumşajgan. Laj cacragan jalan ajaqlari muzlab ketgani ucun, şpal ustida ajaqlarini bir-biriga uruştirib turgan edi.

Unga Andrij çuda uzaq oturib qaloqandaj bolib tujuldi.

— Boldi endi, Andruşa, ketajlik!

Ptaxa harqin ogurildi, Vasilokniñ ajaqlariqa va başiga calpakdaj japişib turgan xarab furazkasiga, eski xatin koftasiga burkalib, kamalakdek bukulib turgan qaddiqa qaradi. Bu qaraşda bunjadga kelgan qattiq aciniş va kecirmekda bolganlari bu it hajatidan acciq rançis — uni boqabaşladi: axir bu turmuş natiçasida şu bala şorlikniñ ajaqlariqa biran narsa abergudaj ham pul taşişniñ ilaçi bolmasa!..

«Endi bir burda nanga ham zar bolamiz. Başimni alib qacqundaj çaj bolmajdi...»

— Andruşka, — dedi Vasilok zarlanib.

Andrij ornidan turdi. Qujuq tuman iciga qarq bolgan zavod tamandan dahşatli gudok bokurib turardi.

Andrij, oz şeriginin joqan avazini eşitar-kan, maqrur bir şipşis blan:

— Bokurajatir, — dedi.

Endi u jugurmas, tez adimlar blan barardi. Vasilok oz janida jugurmaj barucinin qamini jer, tez-tez atrafga qarab qojardi.

Ptaxa temir jol tepasidan vodokacka janidagi taniş ujni kordi va ənə şundan kejingina oziniñ qutulqaniqa işandi.

— Vasilok, ukaginam! Godakkina... Vas-ka, azamatim! He, ularniñ başarasiga tufladik endi! Şaşma, həli seniñ ocinni ham alaman... — dedi va ukasini baqriqa basib qucaqladi. Xajriyatki kozjaşlarini jaşirişga orun joq edi. Jamqir celaklab qujib turgan bir kezda, ularniñ kozjaşlarini kim ham koralar-aldı?

— Biz faqat kecasigina başlajalamiz. Hazir ottuz kşi bir bolib ciğiş — nadanlik boladi, — dedi Rajevskiy bu safar gapni cort kesib. Cobot qajsarlıq blan başini cajqadi.

— Kecgaca adamlarniñ hammasini tarqatib ham jubarişadi, turmadagi ortaqlarimizni atişib ham taşlaşadi. Hazir — əjni fırsat. Men qoşulmajman, vassalam!

Unin ketidan Metelskij qizqin gap başladı.

— Ortaq Sigizmund. Cobot haq. Amma kocaga ciqqan va işcilarni duşman atabaşlagan bir pajtda, biz qurallanıb ciqişqa maçburmiz. Məjli, bizni tar-mar etsinlar, lekin indamaj qalalmajmiz. Bundaj qilmasaq, ozimizni şarmanda etgan bolamiz. Axir bu narsa — marksizm aksiomasiku... Bizniñ baş kotarib ciqişimiz biraz erta bolsa — gorga, lekin bu narsa başlangan ekan, uni başqarib turuş — bizniñ vazifamiz.

Rajevskij ma'qullamaqan bir qaraş blan koz alajtirdi.

— Başqariş — dumda juruş degan soz emas.

Metelskij tutaqib ketdi.

— Qural kotarib ciqişniñ — dumda juruş boluşini birinci marta eşitajatirman. Bu sozni sizniñ aqziniñdan eşitiş — men ucun çuda dahşat...

— Toqri, — dedi Cobot guvullab.

Metelskij boqulib uj icida jurabaşladı. Nafis cizikli ken, gozal manlajli juzi taqin aqarib ketdi. Qaraqa majl katta kozlarida icki alav şulalanib turardi. Unin qaddida qandajdir bir naziklik bar edi. Rajevskij bu jaş doqtorqa jana bir karra qaradi, endi bir qadar basiq ahañda çavab berdi:

— Keñaşmamizni çuda coziv jubardik.

Bu maqsadsiz tartişuvni tugatiş kerakdir, deb ojlaيمان... Cobot blan doqtor qarşı. Men blan Kovallo — kecase ciqiş tarafidamiz. Unga qadar temir jolcilardan va qand zavodiniñ işcilaridan ikki jutzacasini jiqib, qurallajmiz. Ungaca Şcabel ham Sosnovkadan keladi, ihtimal, deqanlar ham birga kelib qalar... Ciqdinmi — ciqdim ucungina ciqiş — bolşevikca bolmajdi. Ortaq Metelskij, agar ottuz nafar kommunistni fajdasiz va mutlaq olum cangaliga taşlab qojdaq — peşanamizga la'nat tamqasini basadilar. Agar sizniñ gapiniñizga kirsak, duşmanga bu imkanijatni bergan bolasiz. Men jana bir karra takrarlab ajtaman: kommunistlarnin hammasi hazir işcilarni safarbarlaş blan maşqul bolsin. Hə, gap şu! Umid qilinsa boladiganlarnin herbiri blan qurallaniş toqrisida gaplaşiş kerak. Bir toda quralli panlarnin minlarca adamlarni udda qilqanini oz kozlariniñ blan kordiniz. Nma ucun şundaj boldi? Şunin ucunki, işcilar ujuşmagan edilar, ularni urdilar.

Partija — duşmanga zarba tajjarlaş ucun jaşajdi. Bu masalada artiqca randar çumlalar ketmajdi. Keliñlar işcilarni jaxşaraq va tezraq qurallantiriş toqrisida ojlaşajlik. Menin fikrimca, bu jerda hamma masala haqida jetguli gapirildi. Biz jubargan ortaqlar bu vaqt icida bizdan kora koprak iş qildi-

lar. Bizda qural baru, lekin həligaca oq joq. Bu narsani esdan çıxarmaslik kerak. Oqni alahida basib aliş, sonra bu jerga keltiriş kerak, dev qilqan taklifinizga men qarşiman. Ambar vokzalga çuda jaqin çajda, şu sababdan kickina bir muvaffaqijatsizliq — oqdan mahrum boluşimiz ucun kfaja qiladi. Şunin ucun otrad şu jerga toplanadi va birdan ambarga qarav juruş qiladi, qaravulni alib taşlav, oqxanani basib aladi-da, qural-aslahi blan ta'min bolgac, şaharga huçum başlajdi... Cobot qural va oqlar juklangan ikkita platformani zavodga avaradi, Pasjolkada qurallaniş ulgurmagan jaki qoşulişqa qarar bermaganlarni qurallantiramiz. Tajancimiz posjolka boladi. Gap şu!

Kovallo ma'qulladi.

— Afsuski, hazir ortağ Patlaj joq bu jerga. Lekin keçasi qutqazib alamiz, cunki şaharda dastavval huçum başlajdigan punktimiz—turma boladi. Şundaj qilib, ortaqlar, masala həl boldi. Men, keçaşmanın raisi boluş sfatim blan hazirdan harakatga başlaşinizni taklif etaman. Va lekin, hammamiz işaniş qojajliq desaniz, qani ajtinlarci: şu taklifga qoşulasizlarmi?

Cobot Rajevskijga rançigansman qarav qojdi.

— Jana qandaj muhakima boluşi mumkun? Partija intizamini bilmasmidik?

Rajevskij harqinliq blan kulumsav qojdi. Stol janidan turdi va Metelskijnin aldiga kelib qolini dostlarca unin jelkasiga qojdi.

— Menga qaran, doqtor, jaradarlarni baqlaş ucun kerakli narsalarnin hammasini tapalasizmi? Axir qan tokulmasdan bolmas...

— Nmaki kerak bolsa — tapaman. Hazir qajaqqa baraj, bujurin?

— Jaş bala bolman, Metelskij. Hazir vaqti emas! Vokzalga barib, nemeslarnin qojniqa qol salib korinci. Temir jol doqtori bolganiniz ucun, ofitserlar blan gaplaşaalasiz. Ularnin kajfijati qandaj ekan? Biz legionerlar blan toqunişqanimizda, nemeslarnin qandaj mavqu' tutuşlarini bilsaniz—jaxşi bolar edi.

Znəpajaga hammalari birga ciqdilar. Kec kirmakda, jamqir jaqmaqda. Hava rutubatli va buzuq edi.

— Hava jaxşi, — dedi Rajevskij. — Xajr endi, ortaqlar, saat toqquzqa davur açraşamiz. Grigorij Mixajlovic, sen oz depocilarnin aldiga barib kel. Partija a'zalaridan beştasi bu jaqqa kelsin. Bu jerga tajancimiz boluş kerak. Kinnin qurali bolsa alib alsin... Ənə, qaldirqacin ham ucib kelajdir! — deya Rajevskij nazikkina qilib ilçajdi.

Juqaridan Olesa tuşib keldi.

— Dada, tajinlagan narsalarinnin parisini qildim, — dedi Olesa hanisra.

Olesa biraz jatinqirar edi. Butunlaj ivin ketgan kojlagi badaniga japisib qaloqanidan, u jga kirishga shasilidi.

— Hi, Rajmond qani? — deb Rajevskij tutib qaldi.

— Ikki saat turtin shaharda acrasganmiz. Hazir posjolkada... Jadviga Bogdanovna avvalgi ufinizga bir oram qaqaz alib ketdi... Rajmond, turtna aldida besta adam va bir polemot turipti, ajtis qojin devdi. Vornbejkonni aldiga kirib ciqdim, parovoz boladi, de jdi. — Olesa shasin-pisib bu sozlarni ajtib da lip etib u jga kirib ketdi.

— Ozin yaxsi da, — dedi Cobot qajiqili bir ravisda ah urib. Unin balasi joq edi.

— Rahmat! Essintij, ittagina da. Lekin ozi cakti emasi, — de ja Rovallo javab berdi va ajtib qavayini saldi.

Jamqir ihucajdi. Qajrtloqan tameilar znapojaga urtib turadi.

Meteliskij shapisini bastirib, rezinkaplas sigi burhanib aldi.

— Ketdikmi?

Rajevskij ularni avdkaqa bargunca kozahtib duedi. Iklar tarafga acrasib ketganlaridan kejingina u jga kirib ketdi.

Olesa, kijimularini ozgartib, Rajevskijni aldiga ciqdi.

U hol saclarini siqaturib:

— Hecnarsa ham jemagandirsiz? — deb soradi tartincaqliq blan. — Hazir kartoška pisirib, acitilgan karam blan apkelaman... Xurmacani peckaga qojib qojus hec dadamnin eslariga kelmajdi. Unga avqat pisirib qojqan edim-a, — dedi Olesa hazilamiz bir narazilik blan.

Mogelnitskij cani ciqqan bir halda qancisinin uci blan qonçisiqa tars-turs urmaqda edi.

— Tezraq ojlan, pane Strumil! Kutib oturishga vaqtim joq. Şu tartiasizlikka jol qojqan sizsiz, endi on minut icida gudokni toxtatis jolini tapmasaniz, sizni atib taslamasam deb qorqaman.

Edvard mexaniknin tizzalari qaltiraqanini kordi. U aqalli Edvardnin juziga ham qarajalmadi.

— Rahminiz kelsin, pane polkovnik, men nma gunah qildim axir?

— Ozin izni aqlajberman, yaxsisi, uni daf qilis jolini ajtib berin.

— Men ojlagan edimki...

— Jaman ojlagansiz, — deb Edvard unin sozini boldi.

Ular maşina bolumida turardilar.

— Unga buq kirgizilsa bolmasmikim? Strumil umidsizlik blan xorsundi:

— Maşina bolumini açratib qoʻqan-da.

Birdan aqzini karnakdaj acdi va, mijasiga bir fikr kelgan kabi, şu ahmaqana vaçahatda qatib qaldi. Sujunganidan peşanasiga bir urdi:

— Jaşa, tapdim! Pan polkovnik aql kirgizib qojdilar. Moriniñ aqzini berkitib qojamiz. Tutun icida boqulib oladi.

— Berkitin.

Qujuq, qara tutun qazanxana terazalaridan ciqmaj qaloqandan jarim saat otgac, Edvard bujruq berdi:

— Tekşirib korinüz!

Ihtijat eşiği acildi va qazanxanaqa birga kirgan birneca legioner aldida turgan onbaşi, jotala hamda jaşli kozlarini pirillata-pirillata, parişan bir halda raport berdi:

— Heckim tapilmadi, pane polkovnik...

— Nma-a? — Edvard qolidaqi qamcisini sujagiga batgunca qisdi.

Qazanxanadan is buruqsav ciqabaşladi. Edvard şartta buruldi-da, heckimga qaramasdan, eşiikka qarav jurdi.

Qazanxanaqa Zaremba, Vrona, Zajonckovskij va Strumillar kirdi. Edvard, celaklav jaqib turgan jamqirqa qaramasdan, havlida ajlanib jurdi.

Vrona blan Zaremba qajtib kelganda, Edvard zarda blan soradi:

— Hə?

Zajonckovskij blan Strumill Edvardning koziga ucramaslikni afzal kordilar.

— Rastdan ham joq... Qacib ketganligiga adamniñ hec işangusi kelmajdi... Endi, gudok toxtaganligi ucun, qalati bir tinclik bolib qaldi.

— Demak, aslan u jerda heckim bolmagan ekan-da? Ja bundaj emasmi, ajtinci bolmasa?

— Bar edi, lekin qajaqqa ketganligiga adamniñ aqli jetmajdi... — deb Zaremba qol siltadi.

— Bundan ciqdi — qacirib jubaribsiz-da?

— Qacalmasa kerak edi, cunki hamma eşiklarda qaravullar baridi. Ozim ham tuşunalmaj qaldim, pane polkovnik...

— Agar uruş ofitseri bolmasajdiniz, porucik, sizga nisbatan başqaca jol tutgan bolur edim. Pane Vrona, şaharni tartibga salganimizdan kejin, bujuraman: porucikni on beş kun qattiq avaxta qilinüz. Haj, atni keltir bujaqqa!

Vodokacka janidagi kickina ujga adam tola bardi. Hammadan aldin Jadviga keldi. Olesa aşxanada avqat tajjarlav bolgunca Jadviga butun jañi xabarlarini eriga ajtib berdi.

Undan kejin Vorobejko keldi. U buziş qoltuqiqa urib algani qoşaqiş miltiq blan oqdanni ciqardi. Milasini qondaqqa ornatis,

oqladi va xursandlik bilan burcakka sujab qojdi.

— Patronlarni av darisi bilan toldurdim. Jgirma qadamdan turib bahuzur atiş mumkun... Kecasi nma bilan atganinni heckini bilmajdi, lekin ozi çuda vaplav gurullajdi. İşni başlav jubargunca jarajberadi. Bu esa zakuska ucun, — dedi qururlanıv; sonra contagidan bir taraq nemes oqi aldi. — Beş dana... Qoşnimizniñ balasidan sorav aldim. Şajtan tuşgur, bir jerlardan tapipti-da. U başıga uradimi? Bizga esa havadan ham zarar... Beş kşiga bittadan beramiz, qandini urib atadi.

Vorobejko taraqni ihtijat bilan stolga qojdi. Unin egnidan suv şirillav aqmaqda edi. Lekin maşinist jardamcısının kajfi caq edi. U aqiş qaşlarını kulgili bir alpazda qmir-latqan, burnini tez-tez tartgan halda, keltiradigan jgitlari toqrisida çanlı-çanlı gapi-rabaşladi:

— Xuddi dev snari jgitlar-da! — dedi u bundan ham kuclirak soz tapalmasdan. — Qarañqi bolsin, innajkejin apkelaman. Hazir qajtib ketaman. Gaplaşadigan adamlarim bar; undan taşqari, parovozni ham toq-rilav qojuş kerak. Eh, nemeslar bolmasaju, haş-paş degunca bularnıñ qzil omgacını uzıv qojardi-q... Qajsi gordan ham paıda bolıv qaldi ular! Hazir ularniñ jollari berki-

liptir, — panlar jolni toşib turgan emiş. Xajr, ketdim endi, — deya şaşilib ciqib ketdi.

Dahlizda bir narsa esiga tuşdı caqi, qaj-tib kirdi.

— Kameradan biranta miltiq apkeliş berajmi. ə? Bitta-jarimta nəş başgan keliş qalqudaj bolsa, qolinızda hecnarsa joq!

Rajevskij «ha» degandaj qilib baş caj-qadi.

Vorobejko miltiqni alıv kelganda, ujda Rajmond va taqın birneca işçilar oturgan edilär. Ular icida baland bojli, aqqa majil sacli bir osmur ham bar edi; Rajmond uni atasi bilan tanıştirdi.

— Bu — Pşenicek. Senga Patlaj va başqa ortaqlarni gapirib beradi. Bunga Stepovij-nin aldida qoqqusdan ucraş qaldim.

Rajevskij osmurnin qolini qattiqqına siqdi. Rajmond, kirib kelajatgan işçilarni kozi bilan ima qilib:

— Bular esa pulemotçilar, — deya şipşidi ilava etiv. — Esindami, menga tanıştirib qoj, degan edin? Mana bu baland bojligi — Ste-povij, bu mojlavligi esa — Gnat Verba, bu-lar eski soldatlar. Ajtmaqi, pulemotni ham majda-majda halica qapqa salıv keltirişdi. Hazir uni vodokackada jiqib, toqrilav qojamiz. Lentasi baru, lekin oqi joq... Qaloqan ortaqlar, şen ajtganca, kecrak kelişadi.

Uj tarajib ketdi. Baland bojli işçi, Voro-

bejko apkelgan miltiqni tekshirib kordi.

— Munca jani! Najzasi mana bundaj ornatiladi: bir, ikki — boldi.

Rajevskij ishchilardan posjolkladagi ahvali-ruhijani surustirdi.

Jadviga Olesaga qarasqali ketdi. Rajmond ham Pshenicekni caqirib asxanaga kirib ketdi.

— Mana, Olesa, jani ortaq. Esinizdami bu?

Pshenicek hol furazkasini, qajerga qojushni bilmaj, qolida ajlantirib turardi. Unga atasinin qamalqanini ajtgan edilar. Babaji tufajlidan tartajatgani tasvis tinclik bermas edi.

— Oturin mana bu skamejkaga. Çaj tar, kecirasiz-da. — deya Olesa taklif etdi va suvda pisirilgan kartoşkani epcillik blan dekadadan katta laganga antardi.

Jadviga acitilgan karamga jaq separd.

Rajmond Andrij masalasini qizqa ajtis zarur deb hsabladi.

— Olesa, gudokni kim calajatganligini bilasizmi?

— Joq, ha nma bolipti?

— Ptaxa qazanxanaqa berkinib algan emish.

Qiznin qara qashlari cimirilib ketdilar. U issiq cojannin varmaqlarini kujdurajatganligini sezmas edi.

— Andrij-a? Jaloqiz ozimi?

— Ha. Uni orab alisipti... Həligaca qolqa tusmajatgan emish.

Pshenicek Olesani qamgin qaraslar blan kozatib turdi.

— Nega bundaj bolipti-ya, Rajmond? Nma ucun uni jaloqiz qaldirisipti? Bir ozi nma ham qilaalar edi?

Rajmond unin kozlariga qarajalmadi. Asxanadan ciqib ketdi.

— Ata, men senga ajtgan Andrij Ptaxa esindami?

— Esimda.

— Zavodda gudok calajatgan osha emish. Uni tutib alib oldurishadi. Bizga ruxsat ber, ata, otunaman sendan...

Rajmond oz arqasida Olesa turganligini his etardi.

— Bizga icazat ber... Hazir posjolkadan taqin ortaqlarimiz kelishadi. Hammasi Andrusani tanishadi. Icazat ber, qutqazib alajlik!

Esik aldida turgan uzun bojli ischi sekin-gina:

— Hə essiz bala-ja! Uni trik qojushmajdi, — dedi. Rajmond pulemotci deb atagan kishi edi.

Sigizmundnin qashlari tutasib ketdilar.

— Oqimiz joq. Undan tasqari, ajrim-ajrim ciqish mumkun emas.

Heckim qmirlamadi. Rajmond atasining aldidida saval kabi turardi.

Rajevskij qiznin caqcajqan kozlariga qaradi; qiz uning jan bermajaçagini anladı.

— E, parvardigar! Nahatki sizda qalb bolmasaja! — deb Olesa ešitilar-ešitilmas qilib űipšidi.

Rajevskijning saclari aqarib ketgan bašı birneca sekund harqin halda qollariqa sangillab qaldi. Mojlavlarinin uci űiddatli bir vazijatda pastga qarab asildi. Olesa bu adamning ikki kecadan beri uxlamaganligini xatirladi. Eha, bunga qadar ujqisiz otkazgan kecalari qanca edijkin? Atasi bu adam haqida naqadar muhabbat va hurmat bilan gapiradi...

Kamdan-kam kulumsavci bu adam hamıša Olesani mihribanlik bilan qarűi alardi. Avvalgi fikri ucun qiz ujalib ketdi...

Birdan gudok tindi. Birneca sekundgaca heckim aqiz acmadi. Olesa, hongur-hongur jiqlab, oz bolmasiga kirib ketdi. Karavatga ozini tašladi, tolib-tolib jiqladi, titradi.

Jadviga sozsiz uning bašini slardi. Ujga haman janidan-jani adamlar kirib kelmakda edi. Vodokackaning mašina bolumi, saraj, katta bolma va ašxana ham kelganlar bilan tolib tašdi. Kovallo, Cobot temir jolcilar bilan birga qajtib keldilar. Gudokning tinib qaliű sababi hammani tašviűga saldi,

— Axiri kiriűipti-da!..

űu asnada birdan ešik aqzida Ptaxa pajda bolib qaldi. Arqasida Vasilok turardi.

— Ənə xalas! — dedi hamma hajran bolib.

Bu umumij avaz Ptaxaga qandajdir umidsizlaniűdek, qarib acciqlaniűdek bolib tujuldi.

Rajmond ašxanadan kirasalib.

— Vaj, senmisan, Ptaxa? — dedi havliqib.

Andrij:

— Bolmasaci? — deb quduqladi va nma ucundir bu jerga űu qadar kop adam topilganiga hamda koprukda Vasilok ikkavini quralli Vorobejko toxtatganiga hajran boldi.

Hamma birdan gapirabašladi.

— Uni qaranlar. Andrij zavodda gudok caljapti, dejiűgan edi, halbuki bu gaűtini surib jurgan ekan!

Olesa, Rajmondning caqirqanini ešitib, jugurib bolmaga kirdi. Kovallo narazilik bilan Andrijga qarab qojdi:

— Bu jerda, sening gudok calajatganligin toqrisida ertak ajtiűajatgan edi, halbuki bekar gap ekan!

— Bundan ciqdi: baűqa adam calgan ekan-da. Kallavaram otjaqarlar, qorquűib ketganidan, adaűtirib ajtiűipti-da...

— Gudokni kim calgan edi axir?

— Juragida jali bar biranta jgit calgan-dir-da?

Rajevskij hajaçanlanib:

— Asl çangavar! Açaçib kși! Agar u jaramaslar oldurib qoçqan bolsa, kop hajf ketadi-da, — dedi va qaddini rastlab turdi.

Andrijniñ xafalikdan koz aldini qaranqiliq basdi. Bu birneca saat mavajnid azebtozagan, qijnalib ketgan Ptaxa kijimlari ivigan va komurga bulangan halda başini quji saldirib tik turar edi. Buni heckim sezmedi. Şundaj boladi: biran hajaçanli narsa blan maşqul bolib qalqan adamlar, tinclik vaqtlarida darrav kozga calinadigan narsani sezmaidilar.

Ptaxani oşa saatdajaq esdan ciqardilar. U qajquli bir manzara algan edi. Uni qahraman hsab etardilar, u esa bekarga laqillab juruci bolib ciqdi. Bu hal hammada narazilik hissi tuqdurdi, hatta qilqan xatalari ucun rançidilar.

Olesa tokkan kozjaşlari va u kozjaşlarini hamma korgani ucun ujalib ketdi. Kim biladi Olesa toqrisida bular nmalar ojladi-kin? Garcand ajbi bolmasa ham, Ptaxanin şundaj onajsiz ahvalga tuşib qalişi Olesanin qizliq qururini qattiq xorladi.

U Andrijniñ ma'sum qaddini xafaxan qaraş blan olcab ciqdi. Mijasiga javuz bir

fikr keldi: «Unin qajeri ham menga jaçib qalqan ekan? Turuşini, xuddi ahmaqniñ ozi-ja! Vaj, undan kora ketsaci!»

Rajmond kozlarini Olesanin kozlariga tuşuşdan apqacardi. U onajsiz bir halda edi.

Vasilok akasinin arqasida çahl blan qarab turardi. Bu halda Andruşanin qandaj cdab turganligiga tuşunalmas edi. «Ularca, biz zavodda bolmapmiz ekan-da? Barmaqlarini komur ezib algani ham gorga emiş, — nma ucundir faqat barmaqlarini esga aldi. — Həli ajim ham kaltaklajdi», — deça qajqirib ojladi va tolğanidan jioqlab jubarajazdi. Sonra burnini qaçabaşladi.

Andrij başini kotardi.

Olesa, birdan juzinin aqarib ketganligini kordi. Andrij galdirakladi va, jiqilib ketmaslik ucun, devarni uşladi.

Olesa qorqib: «Nma bəla, ja mastmi-ja? Endi bunisi qalqan edi!» — deb ojladi... Lekin namalum bir kuc başqa narsa deçar edi. Andrijga rahmi keldi. Unga jaçinlaşib, qulaçiqqa şivirladi:

— Nega bu jerda qaçqajib turasan? Aşxanaga otib ket. Vajej, kimlarga oxşab ketibsan! Bu kși ham qahraman emiş.

Andrij bir adim aldinga taşladi, Olesani qolt blan bir çetga itardi.

— Xoş, men endi sizlarga masxara bolib qaldimmi? Men çanimni ham ajamadim...

Hammaniz qacib ketdiniz, meni oc alişga jalqiz qaldirdiniz! Bir ozim ular blan alişdim, sizlardan madad kutdim, sizlar esaniz, bu jerda rahat qilib oturibsiz... Endi masxara bolibman... — Andrij boquziqa turib qalqan jaşlarini jutdi.

Hamma taqin unga qaradi. Unin tar snari taran avazi, hajaçani, qazabli va vajran avzaji hammani unga başqa koz blan qaraşqa maçbur etdi.

Ptaxa artiq gapiralmadi. Galdiraj-galdiraj aşxanaga, u arqali Olesanin bolmasiga otib ketdi. Bolmaga kirişi blan jerga ozini taşladi va jarim huşsiz halda jatib qaldi. Bu ahval qarşisida şaşib qalqan Olesa, bunin izahini bilmaq istav, parvana bolar edi.

Əmma Vasilok bolgan vaqiani, aşxanada oturib, Rajmond blan Pşenicekka batamam aytib verdi. Kickina guvahni Rajevskijnin aldiga başlav bardilar. Vasilok, oziga kelib badaniga issiq kirgac, hkajasini qajtarib ajtdi va buni ilava etdi:

— Hi, Andruşka miltioinijam apkelgan, xuda ursin! Sarajnin arqasida turipti. Hazir apkelaman, — dedi va, başqalarnin raziligini ham kutmasdan, jugurib ciqib ketdi.

Tez qajtib keldi.

— Mana! Oqlanqan.

Sigizmund Olesanin bolmasiga kirdi. Ptaxa hanuz jerda jatardi,

Rajevskij ikki qollar unin başini ko-tardi.

Jgitnin kozlaridan jaşlar aqmaqda edi.

— Azamat ekansiz, Ptaxa! Men siz toçrinizdaqı fikrimda sabit qalaman. Ortaqlarinizni esa xatalari ucun kecirişiniz kerak.

Ptaxa unin qolini tutdi.

— Gudokni men calgan edim, — dev şipşidi.

— Hazir bu haqda heckim şubha qilmajdi.

Rajevskij oz qoli icida turgan barmaq-larnin şişganligini sezdi.

— Barmaqlarinizga nma boldi?

— Qajnaq suvda kujdurib aldim...

— Siz şu jerda qalib, daminizni alin. Siz ni çanga iştirak qilişdan azad etaman. Xatin-xalaçlarni qoruqlav turasiz.

12

Tarçmanın mas'ul muharriri: N. Alaçan
Texred Şamahmudov.
Korrektor Muhamedov.

Basmaxanaga berildi 22/VI-38 da. Bastıga ruxsatetildi 11/VIII-39
da Tirazi 10 000. Qoqaz formatı 70×108/32. Naşriyat listi 2,0
Qoqaz listi 1,0 Indeks N/a. Şartnoma № 66³⁰. Ozigixl №286
Ozglavlit vakili № 27418

Ozpolitgrafkomnat. Taşkent — 1939 j. Zakaz № 1376.

Баҳаси 1 сом
Цена 1 руб.

ману
71-41

50
~~10/11 = 40~~
ману 50

ПРОЗЕРЕНО

На узбекском языке

Н. А. ОСТРОВСКИЙ

ГУДОК

ОТРЫВОК ИЗ КНИГИ „РОЖ-
ДЕННЫЕ БУРЕИ“

УзОГИЗ

Государственное издательство
Художественной литературы

Ташкент 1939